

(Pevné desky)

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2005

Lenka Štěpánková

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

Kriminalita dětí a mládeže
v současné české společnosti,
spouštěcí mechanismy a možnosti prevence

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. František Sýkora

Vypracovala:
Lenka Štěpánková

Brno 2005

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Kriminalita dětí a mládeže v současné české společnosti, spouštěcí mechanismy a možnosti prevence“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

.....
Lenka Štěpánková

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Františku Sýkorovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za morální podporu při zpracování mé práce.

Brno, duben 2005

Lenka Štěpánková

OBSAH

ÚVOD	1
1. Teoretická část	3
1. 1 Základní pojmy	3
1. 2 Faktory podílející se na vzniku kriminality dětí a mládeže	4
1. 3 Vliv médií a zejména televize	10
1. 4 Závěr	13
2. Kriminalita dětí a mládeže	14
2. 1 Spouštěcí mechanismy	14
2. 2 Specifické prvky a typy trestné činnosti dětí a mládeže	16
2. 3 Kriminalita dětí a mládeže v ČR	17
2. 4 Kriminalita dětí a mládeže v městě Brně	25
2. 5 Závěr	28
3. Prevence kriminality	30
3. 1 Pojem a význam	30
3. 2 Struktura prevence kriminality	31
3. 3 Škola a volný čas v prevenci kriminality	34
3. 4 Projekty prevence kriminality dětí a mládeže v městě Brně	38
3. 5 Závěr	43
ZÁVĚR	45
RESUMÉ	47
ANOTACE	48
LITERATURA A PRAMENY	49
PŘÍLOHY	51

Úvod

Polistopadový vývoj se promítl do všech oblastí života naší společnosti. Přinesl s sebou celou řadu změn pozitivních, ale bohužel také negativních. V prvních letech nově vzniklého demokratického státu to bylo například oslabení identity státních institucí, rozkolísání právního systému, snížení právní disciplíny občanů a vyšší tolerance veřejnosti k přestupování zákonů. Důsledkem této situace se stalo mimo jiné zvyšování počtu spáchaných trestných činů a obavy veřejnosti z kriminality. Ta se pak v dalších letech stala jedním z hlavních a sledovaných problémů společnosti.

Kriminalita je sama o sobě jevem, který doprovází lidskou společnost od nepaměti. Člověku je v některých případech vlastní, že v různých formách a na základě různých pohnutek ubližuje lidem. Některé činy jsou dokonce označovány za nelidské, přestože je páchá člověk.

Kriminalita se v současné době koncentruje zejména do velkých měst s vysokým počtem obyvatel. Pachatelé zde mohou působit anonymně a je zde malá nebo téměř žádná sociální kontrola. Městské obyvatelstvo je ohrožováno především majetkovou kriminalitou. Vyrůstá i objem tzv. pouliční kriminality páchané na veřejně přístupných místech. Na venkově se kriminalita vyskytuje podstatně méně. Většinou jde o majetkovou trestnou činnost, jako je vykrádání obchodů, chat či restauračních zařízení.

Pachatelé se přestávají markantněji lišit od průměru celé populace. Zvyšuje se podíl prvopachatelů, jejichž trestná činnost, byť někdy závažná, bývá převážně epizodického charakteru. Roste podíl dětských a mladistvých delikventů a mladých dospělých pachatelů. (5:10)

Dnešní děti poznají tíhu světa dříve, než vyrostou z dětských střevíčků. Nevinnost ustoupila realitě, a to děti staví do situací, o kterých jsme my dospělí neměli v jejich věku ani ponětí. Reakcí dítěte může být bezohlednost, ale i zoufalé hledání možností důstojnějšího života. (4:12)

O kriminalitě dětí a mládeže bylo již publikováno mnoho odborných knih, článků a publikací. Může se proto zdát, že je toto téma již mnohokrát diskutované a komentované. Přesto se domnívám, že se jedná o problematiku stále aktuální. Nabývá na svém významu v souvislosti s dalšími trestnými činy mladé populace.

Cílem mé práce je prověřit a na základě literatury posoudit pravdivost těchto nejčastěji uváděných hypotéz, které se vztahují ke kriminalitě dětí a mládeže:

Ve své práci se budu zabývat zejména tím, zda skutečně zanedbávání dítěte nebo dysfunkční rodina mohou ovlivnit budoucí osobnost dítěte tak, že se dítě během dospívání nebo v dospělosti dostane do konfliktu se zákonem.

Za jeden z negativních vlivů jsou dnes považována média, zejména komerční. Pokusím se zjistit, zda mají skutečně televizní programy obsahující násilí vliv na psychiku dětí a mládeže a na formování jejich osobnosti.

Zajímá mne také, zda se trestná činnost dětí a mládeže skutečně zvyšuje, zda narůstá brutalita činů a snižuje se věk pachatelů. V neposlední řadě se chci zabývat aktuální otázkou, zda má být snížena hranice trestní odpovědnosti a jak dále zajistit účinnou resocializaci mladých delikventů.

Základní metoda, kterou ve své práci použiji, je obsahová analýza dostupných materiálů.

1. Teoretická část

1. 1 Základní pojmy

Základní pojmy vymezují kategorie a některé jevy související s kriminalitou dětí a mládeže.

Kriminalita – úhrn činů uvedených v trestním zákoně a obvykle popisovaných podle prostoru, času, rozsahu, struktury a pohybu.

Delikvence (širší pojem) – zahrnuje nejzávažnější poruchy v chování projevující se především jako narušení sociálních a právních norem. Vyznačuje se určitou hromadností výskytu, stabilitou a rozšířeností při stejných sociálních podmínkách. Vedle trestných činů tak u dětí a mládeže zahrnuje jevy, které jsou nepochybně závadné, ale samy o sobě nejsou trestné – např. útoky z domova, alkoholismus, nealkoholovou toxikomanií, chorobné hráčství, prostituci, účast na činnosti extrémistických skupin nebo závadových part, agresivitu vůči druhým či vůči věcem, až po agresivitu zaměřenou proti vlastní osobě (sebevražedné pokusy a sebevraždy).

Mládež – 0 až 18 let, mladistvý – 15 až 18 let, dítě – 0 až 15 let. Toto členění je užíváno s ohledem na trestní a přestupkové právo, neboť s věkovou hranicí 15 let je spojen vznik trestní (delikventní) odpovědnosti.

Dětský pachatel – trestně neodpovědný pachatel, neboť v době spáchání činu objektivně naplňujícího znaky některé ze skutkových podstat trestných činů uvedených ve zvláštní části zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů (trestní zákon), nedovršil patnáctý rok svého věku.

Mladistvý pachatel – pachatel trestného činu, který se posuzuje podle zvláštních ustanovení trestního zákona o stíhání mladistvých, neboť v době spáchání trestného činu dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.

Mladý dospělý pachatel – překročil osmnáctý rok věku a nedovršil dvacátý rok svého věku, a proto soud může jeho podmíněčné odsouzení ponechat v platnosti, i když zavinil příčinu k výkonu trestu odnětí svobody. (1:1)

1. 2 Faktory podílející se na vzniku kriminality dětí a mládeže

Člověk prožívá na počátku svého vývoje dvě důležitá období – dětství a dospívání. Každé z nich přináší specifické prvky, které ovlivňují jeho další život. Je například prokázáno, že ve věku mezi 4 a 9 lety mozek dítěte pracuje dvakrát více než mozek dospělého. Proto je třeba, abychom mobilizovali veškerou pozornost a mohli dítěti odpovídat, učili ho poznávat svět a předávali mu určité hodnoty. (3:64)

Dospívání je také velmi složité období v životě člověka. Puberta přináší značnou zátěž jak z hlediska biologického, tak i sociokulturního. Dospívající jsou existenčně závislí na rodičích a jsou jimi zpravidla omezováni. Rádi by však projevovali nezávislost a originalitu v jednání a tvorbě životního stylu. Snaha o prosazení vlastních zájmů a odmítání poslušnosti vůči autoritám je vede do řady konfliktních situací.

Teenageři velice často a zcela úmyslně překračují společenská pravidla a konvence, která ještě donedávna respektovali, aby si ověřili, jaká je jejich skutečná platnost. Vývojová psychologie toto stadium nazývá druhým obdobím vzdoru. (9)

Existuje celá řada faktorů, které se podílejí na vzniku kriminality dětí a mládeže. Mezi základní patří osobnostní příčiny, sociální příčiny a ostatní příčiny.

Osobnostní příčiny

Dědičnost je jedním z mnoha faktorů, které mají vliv na chování člověka. Genetická dispozice může být odpovědná např. za sníženou sebekontrolu či hyperaktivitu. (13:22). U mladého člověka je obtížnější než u dospělého předpovědět, kam bude jeho životní dráha směřovat. Delikventní chování může být jen ojedinělou epizodou, jindy může být počátkem kriminální kariéry.

U dětí se nejčastěji vyskytuje syndrom hyperaktivity, který je charakteristický trvalým neklidem dítěte a velkým kolísáním pozornosti. Postihuje mnohem častěji chlapce než děvčata. Většinou jsou tyto děti hodnoceny jako podprůměrné, i když v psychologických testech někdy dosahují nadprůměrných výsledků. Mají také mnohem více úrazů než jiné děti, jsou častěji nemocné, a to zejména alergiemi. (13:27) V dospělosti pak mají větší potíže v adaptaci na společenské prostředí než ostatní děti. Základní chování lze charakterizovat následně: impulzivita, agresivita, záchvaty vzteku a snížené sebehodnocení.

Další příčinou mohou být vrozené dispozice. Snížená úroveň rozumových schopností představuje pro dítě handicap v mnoha situacích. Dítě je zranitelnější nepříznivými vlivy rodičů a také snadněji než normálně nadané dítě vyvolává jejich nepříznivé reakce. Potíže ve škole tento handicap znásobí, dítě si obtížně buduje pozici ve třídě, je pro něj nesnadné navázat vztah k učiteli a jeho nevalné školní výsledky pak hodnotí celá rodina.

Znakem osobnosti, o němž se předpokládá, že se podílí na kriminálním chování mládeže, je impulzivita, čili opačně vymezeno schopnost odložit uspokojení. Osoby chovající se delikventně dávají přednost okamžitému uspokojení potřeby před vzdáleným, i když budoucí

odměna může být mnohokrát vyšší. Osoba se sklonem k delikvenci jedná podle hesla: „Lepší vrabec v hrsti nežli holub na střeše!“ Většina delikventně jednajících lidí má negativní sebehodnocení, sami sebe si neváží, sami sobě nepřipisují hodnotu, případně o své hodnotě nemají jasnou představu. U menší podskupinky delikventně jednajících mladistvých je naopak zjišťováno sebehodnocení nerealisticky zvýšené, jež je dáváno do souvislosti s vysokou pohotovostí k agresivní obraně vlastní osoby. (13:55)

Vyšší podíl chlapců na kriminalitě může být ovlivněn odlišným způsobem výchovy chlapců a dívek. Děvčata jsou pod větší kontrolou rodičů než chlapci a mají větší možnost vštípit si zábrany k protispolečenskému chování. Vrstevnické vazby na partu pro ně nemají takový význam jako pro chlapce.

Sociální příčiny

Rodina je dnes vnímána v řádu ji obklopujícího světa jako instituce racionální, pragmatická, funkčně vertikálně hierarchizovaná a kulturně omezující a současně jako zvláštní soukromý svět autenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality. (14:93)

Z hlediska socializačního procesu má právě rodina zásadní význam. Záleží na tom, do jaké míry se podaří rodině zvládnout všechny funkce, které má plnit. Hovoříme proto o rodině funkční (která přiměřeně plní všechny funkce), afunkční (v níž občas dochází k poruchám v plnění jedné či několika funkcí, které ale nenarušují vážněji život rodiny a zásadně negativně neovlivňují vývoj dítěte) a dysfunkční (v níž dochází k vážným poruchám, vnitřnímu rozkladu rodiny, zásadně je narušován socializační proces dítěte). (10:79) Nejzávažnější typy rodiny jsou někdy označovány jako „klinické rodiny“. Podle O. Matouška jsou to rodiny se zanedbávaným, zneužívaným, příp. týraným dítětem, rodiny, kde se vyskytuje tělesná nebo duševní nemoc, rodiny s postiženým dítětem,

rodiny mladistvého delikventa, svobodné matky, rodiny s členem závislým na drogách či s patologickým hráčem. (13:97)

Rodina je také tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním umožňuje kriminální chování dětí. Proto se stává předmětem pozornosti či péče sociálních zařízení. Kladné rodinné vazby jsou důležité pro budoucí navazování vztahů. Děti, které rodinné prostředí nepoznaly, mohou mít i oslabený smysl pro realitu. Jejich delikventní chování může být projevem naivity a tzv. „vrstevnického“ vidění světa, které neměly možnost korigovat v dlouhodobém vztahu k respektovanému dospělému.

Děti vychovávané jedním z rodičů mají horší výsledky ve škole, více zdravotních a psychických problémů a také více střetů se zákonem než děti ze srovnatelné socioekonomické vrstvy, které vyrůstají s oběma rodiči. Přítomnost otce v rodině soudobý výzkum jasně označuje za faktor, který brání delikvenci syna. Chlapci žijící s otcem mají menší sklon přestupovat meze zákona než chlapci žijící bez otce či s nevlastním otcem. (13:40)

Důležitá je disciplína v rodině. V rodinách delikventně se chovajících dětí a mládeže se rodiče méně starají o vytvoření zábran proti asociálnímu chování. Dítě za určité chování někdy trestají, jindy ne. Příliš tvrdá disciplína může být pro dítě vzorem a to se pak učí agresivitě jako dovolenému způsobu chování. Během období dokončování vývoje mozku může být tento vývoj narušen, jestliže je dítě často vystavováno stresu vyvolávanému například ranami a výpraskem. (3:39) Vždycky totiž hrozí, že se dítě, které je donuceno násilím potlačovat své násilí, bude projevovat stále násilněji. Vstupuje do bludného kruhu, protože až se později stane rodičem, bude svou zlost dávat najevo tak, že bude stejně násilným způsobem potlačovat zlost svého dítěte. Také proto z mnoha bitých dětí vyrostou rodiče, kteří zase bijí své děti. Je to pro ně norma chování. (3:40)

Důležitá je kvalita rodičovského dohledu. Rodiče by měli mít informace o tom, jak jejich dítě tráví svůj volný čas. Vliv rodiče, který se

chová delikventně, nadměrně pije, bere drogy, je často nezaměstnaný nebo má další podobné projevy sociální nepřizpůsobivosti, však zvyšuje pravděpodobnost, že se dítě bude chovat obdobně. Způsob řešení konfliktů v rodině má také souvislost s dalším chováním dětí a mládeže. V rodinách, kde jsou hádky na denním pořádku, mají mladí lidé sklony ke kriminálnímu chování. Také rozpory se sourozenci jsou známkou budoucí delikvence. Z takového prostředí má dítě jednak tendenci co nejdříve a co nejčastěji unikat, jednak se v něm učí konfrontačnímu způsobu řešení těžkostí. (13:48)

Dalším rizikovým faktorem může být nesoudržnost rodiny. Nikdo nemá dokonalou rodinu. Existuje jen málo rodin naprosto bez potíží. Proto musí rodiče věnovat pozornost tomu, co se v rodině děje. Všeobecně se má za to, že veškeré potíže v rodinách souvisejí se změnou role ženy ve společnosti, s její volbou a zodpovědností. Ale tento předpoklad přehlíží skutečný problém – že dnešní muži unikají z rodinného života. (4:57) Naplnění potřeby kamarádství, pochopení a sounáležitosti je však úkolem obou rodičů. Pokud v tomto směru selhávají, děti a mládež naplňují prázdnotu něčím nebo někým jiným.

V minulých stoletích zpravidla platilo, že většina delikventně jednajících mladých lidí pocházela z chudších a méně vzdělaných rodin. V současné době již tomu tak není. Kriminalita dětí a mládeže ze společensky lépe situovaných rodin dnes není výjimkou. Je možno ji interpretovat jako následek klesajícího vlivu rodiny na dospívající bez rozdílu na majetkové poměry rodiny.

Kriminalita dětí a mládeže často souvisí s nedostatečným vzděláním nebo dokonce i s nedokončeným základním vzděláním. Úvahy o možných příčinách selhání mohou začínat u rodiny nebo u vzdělávacího ústavu.

Jedním z rozhodujících okamžiků je pro dítě vstup do základní školy. Přechodem do školy ztrácí dítě výlučné postavení, které do té doby mělo v rodině. Musí se přizpůsobit novému životnímu rytmu – vstávání v určitou dobu, vyučovacím hodinám s danými přestávkami nebo s večerní

přípravou do školy. Ne každému dítěti se podaří vše zvládnout. V tomto období je učitel pro dítě nejvýznamnější osobou, později nabývají na významu vztahy ke spolužákům. Už na konci docházky do první třídy začínají děti dávat přednost sezení dále od tabule a od učitele. Význam spolužáků stoupá s dospíváním. Skupiny spolužáků mohou být zárodkem part, často již na prvním stupni základní školy. Jejich vzniku napomáhá neangažovanost učitele, resp. preferování nebo zatracování některých dětí. (13: 77)

Učitelův nezájem či agresivita mohou být živnou půdou pro šikanování ve třídě. Není zcela výjimečné, že učitel svým chováním agresorům označí žáka, který je slabý. Děti tohoto žáka později napadají a cítí to jako oprávněnou činnost. Vývoji směrem ke kriminalitě může zabránit i reakce školy na zjištěné asociální chování jednoho či více dětí.

Ve vyučovacím procesu také dochází k rozdělování na žáky úspěšné a neúspěšné dle známek. Ti neúspěšní potom často hledají možnost vlastní seberealizace. Za drobnými projevy nekázně pak později přicházejí závažnější činy – záškoláctví a první trestná činnost.

Anonymita životního prostředí spojená s vysokou migrací obyvatelstva a jeho koncentrací do velkých měst způsobuje, že se neznají navzájem ani lidé z okolí. Vzájemně je anonymita využívána k tomu, že často nechceme vědět, nebo nás nezajímá, co se kolem nás děje. Filozofie „co tě nepálí – nehas“ pak sama o sobě vytváří kriminogenní prostředí.

Ostatní příčiny

Mezi ostatní příčiny lze zahrnout takové situace, které sice nezpůsobují kriminalitu přímo, ale vytvářejí podmínky pro její páchaní. Příkladem je úroveň zabezpečení objektů proti vloupání. Nedostatečně zajištěné objekty přímo lákají k majetkové kriminalitě. Dalším prvkem může být doba páchaní činů. Trestná činnost je většinou prováděna v nočních hodinách a během víkendů.

Mezi ostatní příčiny lze zahrnout i působení různých part a uskupení. Dospívající si svou osobní identitu musí vytvořit zpravidla v průběhu střetů s rodiči či jinými dospělými. Hlavním prostředkem hledání vlastního já však zůstává vrstevnická skupina. Tyto skupiny mají obvykle mnohem větší vliv než rodina a škola. Pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin je parta důležitější než pro mladé lidi vyrůstající v rodinách funkčních. Avšak i pro dítě vychovávané funkční rodinou představuje každá skupina více nebo méně stresující nárok: obstát v očích vrstevníků. Patří sem nejen způsob vyjadřování, ale také úprava zevnějšku, druh hudby, postoj k rodičům, ke škole, k penězům, drogám či alkoholu.

Delikventní party často vznikají z podskupin mladých lidí, které tráví čas na diskotékách a v hernách. Velice brzy se jim začne nedostávat finančních prostředků, a tak si je začínou opatřovat krádežemi. Jiné party vede ke kriminalitě nuda, nebo snaha předvést se před kamarády jako „správněj tvrdák“. Zvláštním případem jsou skupiny, v nichž hraje rozhodující roli mnohem starší osoba nebo dospělý člověk. Někdy například skupinu kapsářů nebo pasáků organizuje i příbuzný nebo rodič nezletilého.

1. 3 Vliv médií a zejména televize

V životě člověka a společnosti plní masmédia celou řadu rozmanitých funkcí. Pochopitelně tak činí s rozdílnou intenzitou a účinkem, ale i s rozdílnými důsledky. (10:64)

O vlivu médií na socializaci dnešních dětí a mládeže nemůže být pochyby. Děti a dospívající sledují ze všech médií nejvíce televizi. Čas, který věnují sledování televize, je v průměru delší než všechny jiné mimoškolní činnosti, jimž se děti a dospívající mládež věnují. (13:102)

Média jako rozhlas a televize ohrožují postoje a chování nejmladší generace. Všichni si uvědomují, že dochází k devalvaci hodnot a ztrátě

mravní zodpovědnosti. Souběžně s tím dochází k deformování estetického cítění a vkusu. Program je diktován požadavky trhu a masovým nevкусem.

Televize ovlivňuje dítě či mladého člověka komplexně. Míra ovlivňování je však zcela individuální. Negativnímu vlivu televizních filmů zpravidla podléhají jedinci, kteří jsou na hranici nebo za hranicí sociální patologie. Souvisí to s jejich sníženou intelektovou úrovní a také nižší úrovní morální a estetickou.

Televize, počítačové hry i tiskoviny zahlcují mládež násilím. V předkládané nabídce lze jen těžko nalézt soucit, bolest, utrpení a pocit viny. Násilně se zdaleka nechovají jen záporné postavy, užívají ho i kladné postavy. Často se k němu uchylují a jako nástroj vyřešení svých problémů a dosažení vytyčených cílů ho užívají i morálně bezúhonní jedinci. Tento fakt je závažný, protože kladní hrdinové jsou samozřejmě atraktivním modelem k nápodobě chování či k identifikaci. (15) Mládež pak posuzuje realitu podle toho, jak je prezentována v televizních pořadech.

Existuje množství studií dokládajících, že již velmi malé děti, dokonce už roční, dokáží napodobovat to, co viděly v televizi. V odborné literatuře se už zabydlel termín pondělní syndrom, označující zvýšenou agresivitu dětí ve školkách a školách, která je oprávněně vykládána jako odreagování agresivity, jíž se děti nabily během víkendu z televize. (13:105)

Vliv médií působí zpravidla negativně, protože trestné činy a násilí jsou v nich prezentovány jako senzace, kdežto pozitivní vzory v nabídce programů nejsou prezentovány vůbec. V budoucnosti by byla vhodná změna v tom směru, že se sdělovací prostředky budou více podílet na prevenci sociálně patologických jevů ve společnosti.

Otázkou ovlivňování dětí a mládeže agresivitou z televizní obrazovky se zabývá celá řada odborníků i laiků. Názory se různí:

- Podstatná část osob se domnívá, že vlivem televize se zvyšuje hladina agresivity, posilují se mechanismy, které pak dítě pokládá

za samozřejmé. To se pak projevuje v narušené komunikaci a hlavně pak v překvapující brutalitě, s níž se setkávají dnešní pedagogové i kriminalisté. Vzhledem k trestní neodpovědnosti dítěte není ani vražda potrestána, vše se odloží a nezletilý jedinec unikne. (22: 56)

- Druhá část osob se domnívá, že když se o násilí nebude mluvit, nic se tím nevyřeší.

Rozlišujeme 4 stupně agresivity:

1. Agresivita myšlenková, ale potlačená. Znamená to, že dokážeme ovládat nejen myšlení, ale i emoce a jednání. Agrese se navenek nijak významně neprojeví - maximálně zčervenáním, zrychlením pulsu či dechu.
2. Agrese verbální, slovní. Projevuje se nadávkami, výhružkami, řevem. Je to nejčastější typ agresivity - rozzlobenému se uleví.
3. Agrese proti věcem a zvířatům. Mluvíme o ní tehdy, jestliže jedinec rozbíjí předměty, hází jimi. Patří sem i např. vandalismus, který nemusí být spojen s agresivitou, ale spíše s nezralostí osobnosti, nenaplněným volným časem, nudou. S agresivitou vůči zvířatům se můžeme setkat již u malých dětí, což se projevuje týráním domácích zvířat, střílením ptáků apod.
4. Agrese vůči člověku. Jedná se o útočné jednání vůči cizí osobě nebo vůči vlastní osobě. (V tomto případě hovoříme o autoagresi, jejímž nejvyšším stupněm je sebevražda.)

Není jistě možné svalovat narůstání agresivity u dětí a mladých lidí jen na televizní filmy a videohry. Stále častěji si klademe otázku, zda míra agresivity a narůstající otrlost, bezcitnost a brutalita pachatelů je jen odrazem a logickým důsledkem vývoje civilizace. (22:57)

Velkou roli zde může sehrát komunikace v rodině. Rodiče by si měli najít čas, aby více pronikli k dětským nejistotám, zmatkům a potřebám.

1. 4 Závěr

Základní a rozhodující vliv na dítě nebo mladého člověka má rodina. Normální rodinné prostředí tvoří základ psychicky vyrovnané osobnosti. Kvalitní komunikace v rodině, učení a výchova příkladem a příjemná atmosféra harmonického rodinného života vytváří prostředí vhodné pro výchovu jedince. Rodina mu zprostředkovává vzory a normy chování, vztah k práci a hodnotám rodinným i společenským. Získané zkušenosti z dětství a dospívání ovlivňují charakterové rysy osoby.

Ostatní subjekty, jako jsou škola, zájmová sdružení, mají také velký význam. Avšak základní výchovná úloha, regulace informací a poznatků z praktického života a vytváření návyků náleží rodině.

Tradiční úplná rodina se pod vlivem společenských změn mění. Roste rozvodovost, ženy často zůstávají s dětmi samy, některé se matkami stávají v pozdějším věku. V rodinách se střídají partneři a partnerky a tyto vzory chování se promítají do osobnosti mladého člověka.

U mladistvých je ovšem velmi nesnadné odlišit povahové změny, které jsou vyvolány bouřlivějším dospíváním, od stálých povahových rysů. Některé projevy - např. „klackovité a hrubé chování“ - mohou po dosažení dospělosti beze stopy zmizet.

Je zapotřebí nepodceňovat škodlivé účinky televize na děti a mládež. Děti jsou v tomto směru mnohem zranitelnější, protože u nich není dokončen vývoj nervového systému. Chybí jim také životní zkušenosti, které umožňují dospělým zachovávat si nadhled. Konečným důsledkem pak u dětí může být imunizace a lhostejnost vůči zraněným osobám.

2.Kriminalita dětí a mládeže

2. 1 Spouštěcí mechanismy

Za spouštěcí mechanismus lze považovat určitý podnět, vliv či působení, v jehož důsledku dochází k porušení norem chování. Některý mechanismus se tvoří postupně, dlouhodobě a často i skrytě, jindy se jedná o bezprostřední podnět, v jehož důsledku je spáchán delikt nebo trestný čin.

Za základní spouštěcí mechanismus lze považovat sociální exkluzi, která vzniká v důsledku těchto příčin:

- Zanedbání výchovného působení. Příkladem je dysfunkční rodina, která negativně formuje vnímání okolních vlivů. Je zde většinou absence pravidel chování a jednání nejen na veřejnosti, ale i doma, chybí vztah k lidem, hodnotám, přírodě a celé společnosti. V této rodině jsou časté konfliktní situace (rozvodové rozepře, neshody mezi partnery, mezi generacemi, psychologické nepřijetí dítěte), či jde o závislost některého z členů rodiny na alkoholu, drogách, hracích automatech. (10:82)
- Množství nevyplněného volného času a vliv rizikového prostředí – zejména party. Vliv party je totiž silně psychologický. Osoba se snaží být „hrdinou“ před vůdcem party, chce si své členství zasloužit a předvést se. Někdy se jedná o tzv. outsidersa, který se nelegálním činem snaží stát členem skupiny.
- Sociální problémy v rodině, nedostatek hmotných a finančních prostředků, ale i naopak nadbytek, nekontrolované množství peněz u dětí a mládeže.
- Útěk z domova. Dochází k němu zpravidla tehdy, jestliže dítě nedokáže samo řešit problém a nemá se s ním komu svěřit. Situace zajde tak daleko, že útěk se mu jeví jako jediná možnost zlepšení situace či záchrany. Pokud však dítě opustí domov, zvolí si život, který je doprovázen nelegální činností (krádeže z důvodu získání

prostředků na obživu či ubytování), prostitucí, prodejem nebo užíváním drog. Z domova většinou utíkají jedinci, jejichž výchovným prostředkem v rodině bylo násilí, příp. kteří byli zneužíváni. Uprchlíci pochází z chudých rodin, ale i z rodin majetkově zajištěných. Jednu věc však mají společnou: věří, že situace doma je neřešitelná.

- Absence hodnot. Jedinec se domnívá, že může krást. Neváží si hodnot, nerespektuje vlastnictví někoho jiného. V případě mladých pachatelů se sociální rozdíly dnes již stírají. Trestnou činnost páchají děti a mládež jak z chudých, tak i z bohatších rodin.
- Chování dle modelové situace. Jedinec má k dispozici tzv. přenesenou zkušenost, kterou získal od svých vrstevníků. Není schopen posoudit své jednání, chová se tedy dle zvyklostí. Jedná se zpravidla o mladého člověka, jehož osobnost není dosud uspořádána a stále se ještě vyvíjí, člověka, který je rozumově i sociálně nezralý.
- Rasový podtext sociálního vyloučení (barva pleti, jazyk, trvalé bydliště, záměrné nepřijetí do kolektivu tvořeného majoritní společností).
- Chybný přístup školy, která rezignovala na úkol vychovávat a soustředila se na úkol vzdělávat.

U dětí a mládeže existuje celá řada sociálně patologických jevů, které později přerostou v delikventní jednání nebo trestné činy. Patří sem:

- Krádeže peněz či cennějších věcí
- Zanedbávání povinnosti, vztahů
- Náhlé či postupné zhoršení prospěchu
- Opakovaná absence ve škole
- Prvky fyzické či psychické agrese ze strany spolužáků

- Disponování sumou peněz v neobvyklé výši, které žáci nezískali od rodiny nebo si je nevydělali na brigádách
- Výbuchy agrese, agresivní chování
- Útěky z domova, toulky
- Smutek, deprese, plačtivost, myšlenky na sebevraždu
- Výkyvy, změny nálad
- Nezdravý či jinak odlišný vzhled
- Opakovaná trestná činnost. (29)

2. 2 Specifické prvky a typy trestné činnosti dětí a mládeže

Trestná činnost dětí a mladistvých se v mnoha ohledech liší od trestné činnosti ostatních věkových skupin pachatelů. Je to dáno stupněm psychického a somatického vývoje, vlastnostmi, zkušenostmi i motivy k páčání trestné činnosti.

Mládež páchá trestnou činnost mnohem častěji se spolupachateli a ve skupině. Trestná činnost je ve většině případů živelná, pod vlivem momentální situace (převládá emotivní motivace oproti rozumové). Impulsem pro trestnou činnost je v řadě případů alkohol, případně jiná návyková látka zvyšující agresivitu, a nepřiměřené reakce. Příprava trestné činnosti je nedokonalá – obvykle jí schází prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestného činu. Trestná činnost se vyznačuje neúměrnou tvrdostí, která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocením zařízení. Některé způsoby spáchané trestné činnosti souvisejí se somatickými znaky pachatele, např. vyšší rychlostí pohybu, mrštností, obratností, menší postavou a nižší váhou.

Výběr předmětu útoku je určován jiným hodnotovým systémem než u dospělých. Mladí pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí (např. automobily, motocykly, videa, televizory, oblečení, zbraně, nože, alkohol,

cigarety, léky apod.). Věci získané z trestné činnosti bývají rozděleny ve skupině. Finanční prostředky se zpravidla utrácejí společně. Při dělení je patrná hierarchie a podíl na spáchané trestné činnosti. (1:6) Při získávání alibi se pachatelé orientují na osoby ze skupiny, do které patří. O přípravě k trestné činnosti a o spáchané trestné činnosti informují svoje kamarády.

Psychologický ústav Akademie věd provedl v roce 2004 mezi dětmi výzkum. Z výzkumu vyplývá:

- pětina českých dětí si s sebou někdy přibalila do aktovky břitvu, nůž či pistoli,
- třetina chlapců a pětina dívek přiznala, že někdy ničila soukromý nebo veřejný majetek,
- asi desetina českých žáků má zkušenosti s krádeží v obchodě.

Pramen: AV, Lidové noviny 10. 12. 2004.

2. 3 Kriminalita dětí a mládeže v ČR

A) Majetková trestná činnost

Majetková kriminalita dětí a mládeže je nejčastějším jevem. Krádeže jsou páchany ve skupinách nebo ve dvojicích. Ve skupině se navzájem podporují a dodávají si odvahy. Při vloupání ničí vandalským způsobem zařízení kanceláří, staveb, budov a dalších objektů. Kradou především proto, aby si opatřili finanční prostředky (k provozování her na hracích automatech či pro zakoupení předmětů). Škody na objektech a zařízení jsou často díky vandalismu mnohem vyšší než samotné zcizené částky nebo předměty.

Někteří mladí pachatelé jsou tzv. napojeni na dospělé osoby. Přes ně pak rozprodávají zcizené předměty. V mnoha případech nezletilci ani neznají účel použití či hodnotu odcizené věci. Využívají především toho, že věci jsou na dosah. A nedovedou ani vysvětlit to, co s ukradenou věcí

hodlají dělat. Argumentují slovy „ono to tam leželo“ nebo „mně se to líbilo“.

Při vyšetřování trestných činů mládeže se zjišťuje, že rodiče se nezajímají o to, kde jejich potomek tráví svůj čas. Spokojí se s výmluvou i tehdy, když má mladistvý doma hodnotné předměty pocházející z krádeží. Někdy dokonce o trestné činnosti vědí, avšak z různých důvodů nečiní nápravu. Tím přímo vedou mladého člověka k beztrestnosti.

Nejčastějším trestným činem u dětí a mladistvých je trestný čin krádeže. Motivem je opatřit si peníze pro sebe nebo pro partu, potřeba vyniknout, získat respekt. Stále platí také obecná motivace - tj. nedostatek finančních prostředků, získání zdrojů obživy nebo prostředků na nákup drog.

Novějším druhem specifické trestné činnosti s prvkem organizovanosti je pronášení kradeného zboží přes pokladny v supermarketech a nákupních centrech. Děti tímto způsobem kradou za dospělé. Pokud jsou přistiženy a vyšetřovány, případ je odložen pro nízký věk pachatele.

Děti se nejčastěji dopouštějí krádeží věcí z automobilů, mladiství se častěji dopouštějí krádeží vozidel. Dalšími často páchanými skutky jsou krádeže vloupáním do objektů, krádeže vloupáním do obchodů, restaurací a kiosků, krádeže vloupáním do rekreačních objektů. (1:5)

B) Násilná trestná činnost

Velmi častým jevem je násilná kriminalita dětí a mládeže. Mladí pachatelé se zaměřují na fyzicky slabší vrstevníky. Dospívající agresori odchovaní akčními filmy se snaží dospělým někdy vyrovnat nebo je rovnou překonat. Má-li někdo moc vyplývající třeba z fyzické převahy, může jí zneužít. Je přitom lhostejné, zda se jedná o muže, či ženu. (5:2)

Nedostatek fyzické síly je nahrazován zbraněmi. Obvyklé je i vyhrožování poškozenému a následně napadení s cílem jej zastrašit, aby

neučinil oznámení na policii. Nejčastějším trestným činem násilné povahy je ublížení na zdraví a rvačka.

Dle statistiky z roku 2004 se mladiství a děti podíleli na větším počtu vražd. Děti se v loňském roce účastnily čtyř vražd. O rok dříve to nebyla žádná. Mladiství se podíleli dokonce na dvanácti vraždách, v roce 2003 pouze na pěti. (27)

Rok	Mladiství	Děti
2000	5	0
2001	8	3
2002	5	0
2003	5	0
2004	9	7

Zdroj: Policie ČR, zveřejněno MF DNES, 17. 9. 2004.

C) Šikana

Nebezpečné je šikanování, při němž dochází k vydírání. To pak snadno přeroste v závažnější a vysoce nebezpečné trestné činy. Šikana se vyskytuje v mnoha podobách. Nejčastěji je to nátlak či nucení oběti k nějakým úkonům (nosit agresorům svačiny, peníze, štkat jako pes). Mezi závažnější formy pak patří například pálení kůže cigaretou či bití oběti.

Šikana není jen záležitostí dvojice. V celé řadě případů se na šikaně podílí více osob, případně tyto osoby činnosti agresorů přihlížejí. Oběti se stává žák nějakým způsobem slabý nebo odlišný – rozumově, vzhledově, žák plachý, izolovaný, patřící k menšinové rase nebo národnosti. Takový jedinec bývá také nesympatický celé třídě, případně je jí lhostejný. Pokud oběť začne šikanovat třídní agresor, třída je dříve či později ochotna při šikaně vypomáhat.

Problematika šikany se nesoustřeďuje jen do škol a učilišť. Existuje také v partách, ve větších kolektivech kulturních, sportovních i zájmových skupinách. Jejím řešením se zabývá řada odborníků a jsou vypracovány řady studií a metodik k jejímu potlačování. Přesto však existuje dál.

D) Rasově motivovaná trestná činnost

Jednou z dominantních charakteristik naší civilizace je prolínání ras, etnických skupin, národů a kultur. V současné době jsme svědky nebývalé migrace osob. Postoje k cizincům jsou ovlivněny jejich odlišným způsobem života a hodnotovou orientací. Vedle fenoménu „cizinců“ je u nás aktuální romská otázka.

Do popředí zájmu se po roce 1990 řadí rasově motivovaná trestná činnost. Je prováděna na základě extrémně rasistických postojů určité skupiny mládeže proti etnické či rasově odlišné skupině obyvatel. Až na ojedinělé výjimky je prováděna skupinou. V ní je jednání osoby zcela podřízeno psychice davu, která jednotlivce přivádí k útokům na majetek nebo osoby. (17:19)

Při povolených i nepovolených akcích dochází k verbálním projevům a násilí. Někdy pachatelé užívají k vyjádření svého postoje tisk nebo jiné komunikační prostředky. Trestní zákon tyto aktivity hodnotí jako násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci, hanobení národa, rasy a přesvědčení a podněcování k národnostní a rasové nenávisti.

V posledních letech se extremistické násilí odehrává v úrovni vyřizování si účtů mezi odlišně orientovanými skupinami stoupenců téhož hnutí (např. sharp skini a skinheads) nebo mezi skupinami odlišných hnutí.

E) Extremistické násilí

Trestné činy z ideové nenávisti označujeme jako extremistické násilí. Je zpravidla spontánní a nepřipravované, vyplyne z dostupnosti

oběti. U mladých jedinců může extremistické násilí fungovat jako cesta k získání uznání (ve vlastní skupině) a pozornosti (ve společnosti). Brutální a nesmyslné násilí upoutává pozornost veřejnosti i médií. Pro některé osoby může být násilí jediným dosažitelným prostředkem ke zviditelnění a pro vybočení z každodenní šedi. Pachatelem je většinou mladý člověk, který je frustrovaný, nešťastný, nespokojený a chybí mu předpoklady pro vstup do úspěšného světa dospělých. Terčem bývají nejčastěji azylant, homosexuálové a Romové.

Zážitkové násilí má svoji dynamiku, pachatelé postupně své aktivity stupňují. Nejdříve používají rasistické slogany a symboly. Později začnou násilné výpady, které mohou vyvolat psychickou závislost. Zajišťují totiž přísun mimořádných extatických zážitků a vzrušení. (29)

Mezi nejznámější patří skinheads a anarchisté. Skiní jsou vnímáni pravicově a v některých ohledech dokonce i jako neonacisté, anarchisté jsou naopak extrémně levicové hnutí. Punkeři, anarchisté a skinheads oslovují mládež ve věku 15 – 18 let. Tato závislost na extrémních prožitcích odpovídá určitým znakům životní fáze mládeže. Někdy se hovoří o dluhu společnosti vůči mládeži, zejména učňovské. Tato část populace vidí pesimisticky nejen svoji vlastní kariéru, ale i další život.

F) Kriminalita pod vlivem návykových látek

Do kategorie trestných činů spáchaných po požití návykové látky patří zejména ty činy, které narušují občanské soužití. Je to např. výtržnictví, násilí proti skupině obyvatel i jednotlivci, trestné činy proti životu a zdraví (vražda, ublížení na zdraví, znásilnění, pohlavní zneužívání, trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti). Nezanedbatelný je i trestný čin ohrožování mravní výchovy mládeže. (4)

Vliv těchto látek na trestnou činnost závisí na individuální odolnosti každého jednotlivce. Alkohol či drogy zvyšují agresivitu, nekoordinovanost pohybů nebo podporují nepřiměřené reakce. Pachatelé

se vyznačují nepřiměřenou tvrdostí, která se projevuje devastací, ničením předmětů a zařízení. S tímto jevem souvisí vandalismus.

Při těchto činnostech se zjišťuje, do jaké míry návyková látka vyvolala závadové chování, nebo zda byla trestná činnost páchána s cílem získat prostředky na látku. Mladí pachatelé předchozího požití látek popírají nebo jejich množství bagatelizují.

Vliv psychotropních a omamných látek je zřetelný především u majetkové trestné činnosti, protože právě jejím prostřednictvím si pachatelé finanční prostředky na získání drog opatřují.

Trestná činnost související s drogami je vysoce latentní. Není výjimkou, ale spíše pravidlem, že je páchána ve skupinách. (17:11)

Nejběžněji je u mladých lidí užíván alkohol, který patří k nejstarším prostředkům ovlivňujícím lidskou duševní činnost. Působení alkoholu na kriminalitu lze charakterizovat následovně:

- Snižuje rozpoznávací a ovládací schopnosti
- Podporuje negativní rysy osobnosti
- Vede k nepřiměřené euforii a zvýšenému útlumu kritiky
- Uvolňuje agresivní tendence
- Odstraňuje společenské zábrany
- Tlumí autokritické postoje
- Vede k nekritickému hodnocení situace
- Mění podstatně postoje k životním hodnotám.

Drogová problematika je spojena také s protizákonnou výrobou, pašováním a užíváním drog a také s obchodem s drogami. Česká republika se pro organizovaný obchod s drogami stala atraktivní zemí. Zvyšující se poptávka po drogách je zaznamenána především mezi dospívající mládeží a mladými lidmi. Ze studií vyplývá, že zkušenosti s nealkoholovou drogou má již asi jedna třetina středoškolské mládeže.

G) Násilí páchané v souvislosti se sportovními zápasy a utkáními

Hooligans nebo ultras jsou mezinárodně užívané termíny pro fotbalové fanoušky. Fotbalové drama se často odehrává jen na hřišti. Hooligans jsou skupina, která se baví tím, že organizuje hromadné rvačky a střety se svými odpůrci. Tyto skupiny sdružují osoby bez vzdělání i se vzděláním, mladistvé i dospělé, podnikatele i nezaměstnané. Své akce plánují, domlouvají se s protivníky a potom se chlubí „úspěchy“ na internetu.

V naší zemi se odehrává celá řada trestných činů výtržnictví a poškozování cizí věci, které jsou páchany v souvislosti s fotbalovým utkáním (nejčastěji při zápase mezi Zlínem a Baníkem). Fanoušci křičí, kopou do zaparkovaných aut, útočí na diváky a policisty. Často se stává, že je vlastní fotbalové utkání vůbec nezajímá. Chovají se jako divá zvíř, zneužívají fotbal k násilí a cíleným útokům. Škody na stadionech, vozidlech, objektech či jiných věcech jsou velké. Těchto akcí se účastní i jedinci, kteří nejsou plnoletí.

H) Vandalismus

Vandalismus je jedna z nejčastějších forem mladistvé delikvence. I v pozdějším období (18 – 24 let) tvoří stále ještě poměrně vysoké procento kriminálních činů a přestupků. Tato činnost je provozována převážně ve skupinách a bývá spojena se sníženou kontrolou chování, protože se odehrává pod vlivem alkoholu a drog. Vandalové ničí majetek a zařízení. Většinou jde o kolektivní akci, při které se vandalové před sebou navzájem předvádějí. Některé formy vandalismu veřejnost přímo šokují. Stává se totiž, že mladiství svou ničivou aktivitu zaměřují na hřbitovy a jiná památná místa.

Dolní věková hranice trestní odpovědnosti

V posledních letech se v naší zemi rozvíjí diskuse o kriminalitě dětí a mládeže mezi politiky, odbornou veřejností i laiky. Do popředí se dostala otázka snížení věku trestní odpovědnosti mladých pachatelů.

Při posuzování minimální věkové hranice trestní odpovědnosti je nutné si uvědomit, že pravděpodobně nezáleží ani tak na konkrétním určení počátku trestní odpovědnosti mládeže, jako spíše na následných reakcích společnosti a postihu delikventního jednání. V celé řadě států je trestní odpovědnost nižší než v naší zemi. Jde však převážně o vytvoření specializované netrestní justice. U států, které mají vyšší věk trestní odpovědnosti, je trestní politika u mladistvých uplatňována obdobně jako u dospělých. Tresty jsou podobné, ale s kratší délkou uložení.

Od 1. 1. 2004 nabyl účinnosti zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, který nově upravuje problematiku delikvence mládeže. Smyslem nové právní úpravy je komplexně upravit hmotněprávní i procesněprávní aspekty trestání mladistvých, nově konstituovat systém speciálních soudů mládeže a jasně vymezit účel reakce státu na trestnou činnost mládeže.(28)

Podle této právní úpravy je sice umožněno dětem mladším patnácti let, které se dopustí činu jinak trestného, uložit některá opatření, ale jejich účinnost není zcela dostačující. Je prokázáno, že mladiství, kterým byla nařízena ochranná výchova, vykazují téměř 100% recidivu. U klientů diagnostických a výchovných ústavů se zpravidla vytvoří silný obranný mechanismus. Citové strádání nahrazují intenzivním vnějším vzrušením, mezi něž nejčastěji patří požívání návykových látek a trestná činnost.

Objevuje se také názor, že snížení věkové hranice trestní odpovědnosti o rok nemá smysl. Hlavní je, aby dítě, které se dopustí trestného činu, pocítilo nějaké důsledky. Existuje speciální soudnictví nad mládeží. Patologičtí agresori by měli být odděleni od ostatních, protože dokážou jinak fungující ústav úplně rozložit. (24:30)

Legislativní podmínky péče o delikventní děti a mládež

- Listina základních práv a svobod
- Úmluva o právech dítěte
- Zákon o rodině
- Sankce a ochranná opatření dle zákona o přestupcích
- Stíhání mladistvých pachatelů dle trestního zákona
- Alternativní opatření v rámci trestního řízení.

2. 4. Kriminalita dětí a mládeže v městě Brně

Kriminalita mládeže je negativním jevem všech velkých měst, tedy i města Brna. Narušuje veřejný pořádek a ohrožuje život, zdraví a majetek obyvatel jihomoravské metropole. Je nebezpečná v tom smyslu, že celá řada delikventů pak páchá trestnou činnost i v dospělosti.

Delikvencí mládeže se v Brně zabývá především Policie ČR, některé případy řeší i Městská policie Brno. Celá řada činů však zůstává latentní.

Mládež se v Brně podílí na kriminalitě loupežemi, vloupáním, krádežemi aut a předmětů z aut, vandalismem a výtržnictvím. Zvyšuje se brutalita a bezohlednost, na významu nabývá trestná činnost spojená s drogami či jinými závislostmi.

Z hlediska sociálního rozložení páchají trestnou činnost nejčastěji romská mládež a dále učni ze stavebních, strojírenských a elektro-technických profesí.

Z údajů policie v Brně vyplývá, že v posledních letech páchá mládež převážně tyto trestné činy: krádeže, neoprávněné užívání cizí věci, poškozování cizí věci, útisk, ublížení na zdraví a pohlavní zneužívání.

Majetková kriminalita v Brně u osob do 18 let

Rok	Počet osob
2001	75
2002	100
2003	77
2004	96

Pramen: Materiály Koordinačního centra prevence kriminality Magistrátu města Brna.

Mnohem větší je počet deliktů, které jsou řešeny jako přestupky dle přestupkového zákona. Nejčastěji se jedná o přestupky proti majetku, proti veřejnému pořádku a občanskému soužití.

Vandalismus a sprejerství

Jeden ze současných problémů Brna je sprejerství. Má vzestupnou tendenci. Prevence, obrana a represe proti tomuto jednání je stále nákladnější a obtížněji realizovatelná. Věková kategorie osob, které se zabývají touto činností, je přibližně 13 – 20 let.

Mladé lidi přitahuje k této aktivitě především touha vyniknout, prožít dobrodružství, pocit napětí a nebezpečí a touha odpoutat se od všedního života. Doprovodným jevem jsou drobné krádeže za účelem opatřování sprejů, fixů a barev. S projevem sprejerství se setkáváme nejen na fasádách domů, v podchodech, na betonových a jiných plochách, ale také na vozech tramvají, vlakových souprav nebo na historických a novodobých budovách města. Čísla uvádějící množství spáchaných skutků nejsou přesná, protože mnozí majitelé objektů poškození nehlásí.

Zadržení pachatelů na místě je velmi obtížné, zpětné prokázání skutků je problematické. V tomto oboru nelze bohužel využít grafickou

analýzu jednotlivých obrazců v porovnání se stejnými znaky na jiných objektech. Pachatelé totiž často změni svoji „grafickou značku“ nebo kopírují jiného autora. Prokazování je tedy nesnadné. Rozlišujeme tzv. „tagery“ (značkují) a „graffitisty“ (malují).

V poslední období se rozšířilo vyrývání znaků do vybavení vozidel městské hromadné dopravy. Poškození skel a sedadel dochází k daleko většímu poškození majetku a složitějšímu odstraňování následků. K projevům vandalismu patří rovněž černý výlep na fasády domů, ničení veřejného osvětlení a městského mobiliáře (zejména laviček a zařízení na dětských hřištích).

Záškoláctví

V Brně je sledováno také záškoláctví. Celá řada dětí a mladistvých tráví čas bloumáním po městě, parcích, v okolí brněnské přehrady či na jiných místech. Někteří z nich se scházejí v bytech, poslouchají hudbu, sledují video a televizi, hrají počítačové hry. Později se jim tato činnost omrzí a začnou toužit po jiných zážitcích. Odtud je jen krůček k delikventnímu chování.

Záškoláctví narůstá v Brně stejnou měrou jako v jiných velkých městech. Anonymita a velké množství osob v ulicích znesnadňují řešení tohoto problému. Počet záškoláků se také zvyšuje díky tomu, že rodiče se nezajímají o to, kde jejich děti tráví čas. V některých případech dítěti napíší omluvku, aby nemělo problémy ve škole. Tím se samozřejmě podílejí na problému. Celá řada z nich si také neuvědomuje, že se jedná o trestný čin.

Případy záškoláctví v Brně

Rok	Počet osob
2001	63
2002	133
2003	108
2004	126

Podíl nezletilých a mladistvých na kriminalitě v městě Brně je následující:

- Brněnští policisté v roce 2004 řešili 3 824 případů vloupání do vozidel, 1 180 krádeží automobilů, 233 loupeží. Vyšetřovali také šest případů vraždy, které se jim podařilo objasnit.
- Na násilné trestné činnosti (vraždy, loupeže, rvačky, vydírání) se podílelo 11 nezletilých a 42 mladistvých. Z tohoto počtu má loupež na svědomí 5 dětí a 24 mladistvých, pokus o vraždu jeden nezletilý a dva mladiství.
- Krádeží se dopustilo 48 nezletilých a 161 mladistvých.

Pramen: Materiály Koordinačního centra prevence kriminality Magistrátu města Brna.

2. 5 Závěr

Není pochyb o tom, že současná generace dospívá daleko dříve, než tomu bylo v minulosti. Rovněž po fyzické stránce je mládež daleko dříve vyspělejší. Důsledkem toho je tedy zvýšená agresivita a kriminalita dětí. Mnozí lidé se domnívají, že budeme-li zavírat desetileté děti do vězení, ubude dětských zločinců. Je to však nereálné. Ústavy neumějí vychovávat děti lépe než rodiče. Umístěním v ústavu se dětem vezme rodina a mladí delikventi se vycvičí v kriminálních praktikách, které ještě neumí.

Problém mladých delikventů je skryt především v zanedbané rodinné péči. V dnešním světě má mnoho dětí vše, na co si vzpomenou. Chybějí

jim však rodiče, neboť ti tráví většinu času v zaměstnání. Rodiče selhávají, velký vliv přebírají multimédia. Pochybní kamarádi jsou pak jediní, se kterými si může dítě povídat.

Základním spouštěcím mechanismem kriminality dětí a mládeže je sociální exkluze a její projevy, např. dysfunkční rodina. Rodina je základním místem pro výchovu mladého člověka. Určitý vliv může mít i škola, avšak ta není schopna ani připravena převzít základní výchovu jedince.

Pro zlepšení situace je nutno účinně podporovat rodinu ve snaze řešit výchovné problémy dětí a mládeže. Stát by měl častěji použít sankce a postihy, pokud rodina neplní své základní funkce, a dítě z patologicky se chovající rodiny umístit do náhradní péče. Na druhou stranu však musíme uznat, že i dobrý ústav je horší místo pro výchovu než špatná rodina.

Jestliže by došlo ke snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti dětí a mládeže, mohla by být jejich trestná činnost řešena širší škálou trestních (nápravných) prostředků.

3. Prevence kriminality

Kriminalita je dnes již běžnou součástí naší společnosti. Ochrana společnosti byla v minulosti spatřována pouze v represivních opatřeních. Později se však ukázalo, že represivní zásahy nestimulují vhodným způsobem osobnost pachatele. Často se naopak stávalo, že došlo k recidivě. Proto bylo třeba před složkou represivních aktivit upřednostnit složku preventivní. Represivní opatření jsou dnes využívána v případech, kdy byly vyčerpány všechny vhodné preventivní programy, nebo v případech, kdy je nebezpečnost pachatele pro společnost velmi vysoká.

Prevence kriminality je v naší zemi relativně mladý obor. Určité náznaky preventivních programů se sice objevily již ve třicátých či čtyřicátých letech minulého století, měly však převážně sociální charakter.

V současnosti dochází často k záměně mezi trestní a preventivní politikou, z čehož mohou vyplývat nedorozumění a spory o tom, co má být obsahem a cílem preventivní politiky.

3. 1 Pojem a význam

Prevence kriminality představuje soubor aktivit vyvíjených státními, veřejnoprávními i soukromými subjekty a směřujících k předcházení trestných činů, ke snižování jejich výskytu cestou zamezení nebo znemožnění příčin a podmínek vzniku trestné činnosti. Patří sem opatření, jejichž cílem je zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality buď omezením kriminogenních příležitostí, nebo působením na potenciální pachatele a oběti trestných činů. Prevence se tedy snaží eliminovat trestnou činnost ještě před jejím započatím nebo pokračováním. (16)

3. 2 Struktura prevence kriminality

Nejčastěji se setkáváme s členěním prevence kriminality podle toho, komu je určena:

- **Primární**, která spočívá ve vytváření co nejlepších podmínek pro rozvoj společnosti. Je pojímána jako strategie nepřímá, která je necíleně orientována na celou společnost, její instituce a občany. Zahrnuje oblast sociální politiky zaměstnanosti, rozvoje jednotlivých regionů apod. Patří sem především výchovné, vzdělávací, volnočasové, osvětové a poradenské aktivity zaměřené na nejširší veřejnost. Zvláštní pozornost je věnována pozitivnímu ovlivňování dětí a mládeže, zejména v oblasti využívání volného času, sportovního vyžití apod. (17:28)
- **Sekundární**, která je chápána jako přímá strategie orientovaná na jedince a skupiny kriminálně rizikové, ať již jako na potenciální pachatele či oběti (specializovaná sociální péče), nebo na sociálně patologické jevy (např. drogové či alkoholové závislosti, záškoláctví, gamblerství, vandalismus, dlouhodobá nezaměstnanost) a příčiny kriminogenních situací. Zaměřuje se také na ochranu hodnot, které jsou nejčastěji objektem zájmu delikventů. Realizuje jednotlivá opatření ke snížení trestné činnosti. Odstraňuje podmínky, které negativně ovlivňují rozhodování pachatele k trestné činnosti. (17:29)
- **Terciární** je koncipována jako přímá preventivní strategie zaměřená na předcházení recidivě. Orientuje se na jednotlivce či skupiny, kteří se již v minulosti dopustili trestné činnosti. Je zaměřena na zabránění dalšímu trestnému činu. Spočívá v působení na pachatele ve výkonu trestu, ukládání ochranných a jiných opatření, provádění postpenitenciární péče. Cílem je resocializace těchto

narušených osob (pracovní uplatnění, sociální a rodinné poradenství, pomoc při získávání bydlení...). Snaží se o udržení dosažených výsledků předchozích intervencí a rekonstrukci nefunkčního sociálního prostředí. (17:30)

Podle typů dělíme prevenci zpravidla na:

- **Sociální prevenci.** Je zaměřena na jedince s antisociálním chováním, na jeho rodinné zázemí, vztahy ve škole, v komunitě, orientuje se na jeho vztahy v zaměstnání, v místě bydliště apod. Zvláště vhodné jsou preventivní programy sociální prevence orientované na rodinu, protože ta vývoj dítěte ovlivňuje nejvíce. Problémové vztahy v rodině mohou totiž vést k tomu, že mladí lidé předčasně opouštějí své domovy a jsou zcela bez prostředků. Stávají se bezdomovci a zpravidla se uchylují k trestné činnosti. Sociální prevence tedy mimo jiné klade důraz na rodinnou a bytovou politiku. Jde tedy i o zakládání speciálních středisek mládeže, kde mohou problémoví jedinci získat ubytování.
- **Situační prevenci.** Je zaměřena na omezení kriminogenních situací a příležitostí k páčání deliktů. Základem je důkladné zmapování prostředí. Situační prevence tedy staví na zkušenosti, že určité druhy kriminality se objevují v určité době, na určitých místech a za určitých okolností. Nejefektivněji působí při omezování majetkové trestné činnosti. Je relativně levná, má malé nároky na personální a materiální zabezpečení. Je využívána především na místní úrovni. Nejčastěji využívané formy jsou například úprava okolí domů a prostředí, vhodné umístění veřejného osvětlení, průmyslové televize a kamery. Patří sem ztížení podmínek pro vloupání užitím zámků a mříží. Zřizují se také občanské nebo

sousedské hlídky, které zvyšují pocit bezpečnosti občanů také tím, že hlídka spolupracuje s policií.

- **Prevenci viktimnosti.** Ta je zaměřena na oběti trestných činů. Je založena na koncepci bezpečného chování a psychické připravenosti ohrožených osob. V praxi se jedná o skupinové či individuální poradenství zdravotní, psychologické a právní a o trénink v obranných strategiích a propagaci technických možností ochrany před trestnou činností. (17:33)

Preventivní opatření můžeme rozdělit podle povahy na organizační, technická, personální a výchovná. Prevence se může rozvíjet celostátně, regionálně či místně.

Při prevenci kriminality se setkáváme s celou řadou aktivit. Tyto aktivity můžeme rozčlenit na:

- přímé (cílené bezprostředně proti kriminalitě)
- nepřímé (cílem je zkvalitnění životních podmínek).

Součástí prevence trestné činnosti mládeže je i prevence negativních společenských vlivů, které trestné činnosti zpravidla předcházejí nebo s ní úzce souvisí. Jsou to:

- odstraňování poruch v rodinné výchově
- odstraňování poruch v oblasti školní výchovy
- odstraňování nedostatků v přípravě na budoucí povolání
- pomoc dětem a mladistvým, kteří žijí ve špatných zdravotních a rodinných podmínkách
- zvyšování efektivnosti práce orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů a organizací zabývajících se bojem s kriminalitou a s dalším protispolečenským jednáním dětí a mládeže.

Prevence v uvedených oblastech je především v zájmu státu. Mimo stát však v oblasti prevence působí především obce, neziskový sektor, příspěvkové organizace a školy na všech stupních. Na prevenci se podílí i celá řada dalších organizací, jako jsou charity, církve, Armáda spásy apod. Při řešení příčin a podmínek vzniku sociálních deviací, které vedou k páchání trestné činnosti dětí a mládeže, spolupracují odborníci z Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR a také z Ministerstva vnitra ČR. V této oblasti probíhá také celá řada výzkumů, které zpracovávají sociologové a psychologové na všech stupních.

3. 3 Škola a volný čas v prevenci kriminality

Školní prostředí sehrává důležitou roli nejen v oblasti prevence sociálně patologických jevů, ale také v oblasti včasné intervence a nápravě závadového jednání mládeže.

Prostředí ve škole není tvořeno pouze základním vztahem pedagog a student. Je zde více aktérů: učitel jako jednotlivec, skupiny žáků ve třídě, školní třída jako kolektiv, paralelní třídy téhož ročníku, žáci celé školy atd. Všichni jsou aktivními účastníky školního dění. (11:72)

Mimo získávání a předávání poznatků ze všech oblastí života tvoří škola prostor k osvojování mravních norem a k utváření hodnotových vzorců chování. Doplňuje tak základní výchovu, která probíhá v rodině. Škola však nemůže rodinnou výchovu zcela nahradit a odstranit všechny nedostatky, které si studenti z rodinného prostředí přinášejí.

Jak může školní prostředí ovlivnit jednání mládeže?

- Je třeba se zaměřit na motivaci k sebevýchově, podpořit růst studenta.

- Je třeba nalézt vhodný způsob a prostředky k tomu, aby byl mladý člověk přiveden k osvojování nových rolí ve společnosti a byl v budoucnu schopen se samostatně a nezávisle rozhodovat a nést důsledky za svá rozhodnutí.
- Puberta a adolescence jsou období, která někdy umožňují tolerovat jisté chování. Závadové chování bychom měli v tomto věku citlivě hodnotit, nepodceňovat a nepřehlížet.
- Každý jedinec by měl prožít čas od času úspěch. Měl by mít pocit, že například přes neuspokojivý vzhled nebo přes slabší prospěch jej pedagog uznává jako lidskou bytost a přes jeho nedostatky věří v jeho budoucnost.
- Je-li žák stále trestán, dochází k poruchám v sebehodnocení. Volí pak únik z reality (útěk, konzumace alkoholu a jiných psychotropních látek). Svoji agresi může pak žák vyjádřit agresí vůči ostatním, krádežemi a ničením majetku. Stejně reakce může vyvolat nespravedlivé hodnocení znalostí či chování. V labyrintu poznámek, špatných známek a trestů je vystaven trvané frustraci. Probouzí se v něm hostilita, která se může vybit násilím, záškoláctvím, vandalismem. Agresivní energii žáka je vhodné využít ve sportovní aktivitě. (9)
- V závažných případech je vhodné zvážit obnovení pedagogického dozoru.
- Studentova vrozená dynamika může být také vložena do kulturních forem vyžití. Zde se nabízí dramatická výchova, arterapeutické postupy a výtvarné projevy. (9)
- Pedagog by měl umět rozpoznat situaci, kdy jedinec potřebuje pomoc. Měl by být připraven převzít svůj díl odpovědnosti nejen při rozpoznání, ale také při nápravě chybných postojů a způsobech jednání. Úpravou výchovného prostředí lze některým negativním jevům předejít.

- Pedagog by měl zvážit, zda neustálým moralizováním a předčasným nálepkováním neurychluje zrání k deviantnímu chování. Důležité je podchytit disociální a predelikventní chování v samých počátcích. Pozornost je třeba věnovat komunikačním dovednostem studenta (např. empatie, asertivita a umění naslouchat). (9)
- Nezastupitelný je samotný příklad pedagogů. Klid, dobrota, pevnost a jistota vedení jsou základem výchovy.
- Optimální je komunikace bez konfliktů. Pokud konflikty vzniknou, je zapotřebí je konstruktivně řešit. Je-li nutno žáka trestat, musí vědět, proč je trestán, a měl by dostat příležitost k nápravě.
- Prostředí kolektivu vytváří příležitost pro optimální rozvoj osobních vlastností, pro spolupráci a práci v kolektivu, vzájemnou oporu a pomoc.

Volný čas

Volný čas je dnes významnou oblastí života a výchovy. Má mimořádný význam především pro děti a mládež – nejmladší součást společnosti. Život a výchova dnešních potomků probíhá v různých prostředích: v rodině, ve škole, při přípravě na budoucí povolání, ve volném čase a jeho zájmových aktivitách, v obci a dalších veřejných prostředích. Volnočasové aktivity se prolínají, protínají a navzájem se podporují. Někdy se ve svém účinku míjejí nebo si navzájem překáží.

Volný čas a systém jeho aktivit a institucí je dynamickou a málo ustálenou, mimořádně nadějnou a současně rizikovou oblastí života současného člověka (7:11). Jako velmi důležitá součást života se na jedinci může podepsat různě – pozitivně, nebo negativně. Je tedy nutné, aby se děti a mládež naučili trávit svůj volný čas plnohodnotně, aktivně, aby se stal součástí jejich života. Zhoršující se sociální situace mnoha rodin však způsobuje, že některé volnočasové aktivity jsou finančně náročné a tím pro mnohé nedosažitelné.

Objevuje se také nadbytek negativně využívaného volného času v souvislosti s nezaměstnaností mladých lidí. Takto vynucený volný čas se objevuje zvláště u mladých lidí po ukončení školy. Odsouzení proti své vůli k nepráci, tráví svůj volný čas zploštěle, bez výhledu, náročnějších a perspektivních cílů, a jejich život se stává pouhým přežíváním. (17:38)

Podceňování volného času mívá pro děti nežádoucí důsledky. Mnozí rodiče na své děti nemají čas. Většina dokonce ani neví, jak děti svůj čas tráví, nebo se spokojí se sdělením, že čas tráví s vrstevníky.

Měl by se vytvořit dostatečný počet zajímavých nabídek pro trávení volného času, odstranit nezáměr a učit mladé jedince nabídek využívat.

Podstatný je zájem rodiny o to, aby děti mohly volný čas využívat smysluplně, na základě dobrovolného rozhodnutí a podpory ze strany rodičů. Děti by měly čas využívat k rozvoji sebe sama i ve prospěch druhých.

Možnosti má také škola. Kromě výuky a volnočasových aktivit uskutečňuje tzv. jednorázové aktivity – návštěvy kulturních památek, kulturních a sportovních akcí, soutěže a utkání, zájezdy a školy v přírodě atd.

V místech bydliště se zřizují či obnovují parky a hřiště pro sportovní aktivity. Existuje také celá řada zařízení či sdružení dětí a mládeže (Junák, Sokol, základní umělecké školy).

Výraznou tendencí je rozšiřování věkové struktury účastníků aktivit. Nejčastěji jsou to žáci základní školy, objevují se však také jedinci v předškolním věku či dospívající mládež.

Pro děti a mladistvé, kteří se nechtějí zařadit mezi organizovanou mládež, vznikla celá řada nízkoprahových zařízení a klubů. Mezi neorganizovanou mládeží pracuje rovněž celá řada streetworkerů, kteří nabízejí klientům sociální a právní služby, poradenství, ale i smysluplnou náplň volného času.

3. 4 Projekty prevence kriminality dětí a mládeže v městě Brně

V souvislosti se zvýšením kriminality v městě Brně a na základě materiálů vlády ČR „Koncepce programu prevence kriminality“ schválila Rada města Brna v roce 1994 „Návrh koncepce programu prevence kriminality ve městě Brně“. V roce 1995 byl schválen „Harmonogram jednotlivých kroků Koncepce a programu prevence kriminality“ a téhož roku vzniklo Koordinační centrum prevence kriminality v městě Brně. Toto centrum je vlastně administrativně servisním orgánem Městské rady pro prevenci kriminality.

Městská rada pro prevenci kriminality je metodický orgán zřízený Radou města Brna. Jeho cílem je odstraňovat příčiny kriminálního jednání občanů města Brna. (18) Za hlavní problém město považuje v současné době mimo jiné i kriminalitu dětí a mládeže. Ta je řešena celým komplexem dílčích projektů, zejména v oblasti sociální prevence. Ty se dají shrnout pod souborný název „Práce s rizikovou a delikventní mládeží“.

Projekty jsou financovány přímo z rozpočtu města Brna, od roku 2005 i z rozpočtu Jihomoravského kraje, nebo spolufinancovány z prostředků Státního rozpočtu České republiky. Podmínkou pro poskytnutí dotace z prostředků vyčleněných ze státního rozpočtu na podporu programům prevence kriminality ve městech je vysoká míra kriminality, velikost města a kvalitně zpracovaný Komplexní součinnostní program prevence kriminality na místní úrovni, dále schválení programu zastupitelstvem města, manažerské zajištění programu a finanční participace města na realizaci programu. Projekty zaměřené na rizikové skupiny mládeže mají sloužit:

- ke zlepšení příležitostí pro využití volného času a k rekreaci v oblastech s vysokým výskytem trestných činů páchaných mladými lidmi;

- k projektování konkrétních iniciativ všech organizací zabývajících se mladými lidmi;
- k projektování iniciativ podporujících individuální a sociální odpovědnost mezi mladými lidmi, zvláště v oblastech s vysokým výskytem kriminality a sociálně slabých oblastech;
- k zajištění dostupnosti vzdělání, kvalifikace a zaměstnání pro všechny mladé lidi;
- k rozvoji iniciativ k podchycení konkrétních problémů, jimž mladí čelí (např. drogy);
- k rozvoji iniciativ k zacházení s konkrétními trestnými činy, jichž se dopouštějí mladí lidé (krádeže v obchodech, výtržnictví, krádeže vozidel apod.).

Město Brno provádí **bezpečnostní analýzu města**, která obsahuje:

- sociologický průzkum „Vnímání pocitu bezpečnosti občany města Brna (opakuje se po 3 – 5 letech)
- sociodemografická analýza města (průběžně se aktualizuje)
- policejní analýza nápadu trestné činnosti, přestupkovosti a nehodovosti.

Následuje:

- definování hlavních bezpečnostních problémů města, na jejichž základě jsou stanoveny pro oblast prevence každoroční priority
- každoroční zpracování programu prevence kriminality
- zpracování programu s jednotlivými dílčími projekty, jeho projednání v Městské radě pro prevenci kriminality a jeho schválení samosprávnými orgány města.

Program „Partnerství“

V roce 2004 skončil v České republice Program prevence kriminality a byl Ministerstvem vnitra ČR nahrazen Programem „Partnerství“. Jedná se o program prevence kriminality na místní úrovni, který prostřednictvím státní účelové dotace napomáhá k rozvoji preventivních aktivit v České republice. Je zaměřen na řešení problémů v rizikových lokalitách, které na základě průběžné a aktuální analýzy bezpečnostní situace vybírá a doporučuje Policie České republiky. Na základě doporučení Policie ČR probíhá postup přípravy projektů programu obdobně, jako tomu bylo v letech 1996 – 2004.

Cíle tohoto programu:

- omezovat příležitosti k páčání trestné činnosti v místě (obci, lokalitě, městské části, ale i v konkrétní ulici či objektu, který Policie ČR vytipovala);
- zvyšovat pocit bezpečí občanů;
- navázat úzkou spoluprací Policie ČR s místními orgány veřejné správy, nestátními neziskovými organizacemi i dalšími subjekty podílejícími se na preventivních aktivitách;
- prosazovat integraci ofenzivních a proaktivních metod práce do činnosti Policie ČR na všech stupních řízení.

Oblast sociální prevence

Příklady organizací, které se tímto typem prevence zabývají:

Centrum sociální prevence v Brně (CESOP)

Zřizovatelem zařízení je Magistrát města Brna. Jako první v naší zemi začalo realizovat „metodu dobrého startu“ pro mladistvé a mladé dospělé, kteří by po ukončení pobytu v převýchovných zařízeních neměli vlastní domov. CESOP zahájilo svoji činnost v roce 1993 jako

otevřené koedukované odborné internátní zařízení s cílem snížit riziko vzniku kriminální recidivy. Pobyt klienta je zde dobrovolný. Jsou tu připraveny tři základní režimy resocializace: režim neodkladné péče, režim azylové péče a režim resocializační péče.

Přijímání jsou:

- mladiství a mladí dospělí po ukončení pobytu ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo prvotrestání po návratu z výkonu trestu, kteří nemají odpovídající podmínky k návratu domů;
- mladiství žijící v takovém sociálním prostředí, které zjevně způsobuje jejich sociálně patologický vývoj;
- mladiství nebo mladí dospělí v podmíněném trestu nebo vykonávající alternativní trest, u nichž je reálné nebezpečí recidivy;
- mladiství nebo mladí dospělí, kteří vzhledem ke svému psychickému handicapu dočasně neumí nebo nejsou schopni prosadit se na trhu práce a získat prostředky na obživu vlastní prací.

Pro mládež s výchovnými a výukovými problémy od 15 do 18 let jsou například připraveny programy zaměřené na systematickou a pravidelnou přípravu na výuku. Příprava na budoucí povolání dále pokračuje na školách a učilištích v městě Brně. Na pracovní a studijní výsledky dohlíží kmenový vychovatel. V případě předchozího vyloučení klienta ze školy nebo v případě přerušení studia usilují o dokončení vzdělání. Vycházejí z poznatku, že nedokončená kvalifikace zakládá u klienta následný celoživotní problém.

U klientů, kteří se dopustili trestné činnosti, je výchovná práce zaměřena na odstranění následků, např. náhradu škod. Pokud má klient zájem o nápravu, vstupuje v rámci zákonných možností do trestního řízení s cílem zmírnit postih (např. převzetí společenské záruky).

V zařízení pracují speciální pedagogové, psycholog a sociální pracovníce. Jeho cílem je předcházet páchání trestné činnosti mládeže, příp. zabránit dalšímu pokračování, rozvíjet pozitivní schopnosti, vlastnosti a návyky pro úspěšné začlenění do společnosti. (26)

Občanské sdružení Ratolest Brno

Je to nezisková organizace, jejímž posláním je pomoc dětem a mladým lidem, kteří se ocitli v nepříznivé životní situaci. Činnost je zaměřena na pomoc těm, kteří mají neurovnané vztahy v rodině, problémy ve škole, projevují se u nich sklony k trestné činnosti, konzumaci drog, alkoholu apod. (20:5)

Realizuje program Streetwork ve vybraných městských částech, provozuje nízkoprahové kluby „Pavlač“ pro malé děti z romských rodin a „Likusák“ v panelovém sídlišti. Tyto projekty jsou pravidelně podporovány z rozpočtu města Brna.

Oblast situační prevence

Kamerový systém

Je postupně budován zejména v rizikových místech historického jádra města Brna, kde dochází ke zvýšené aktivitě závadových skupin (např. kapsářů, ale třeba i nedisciplinovaných návštěvníků sportovních utkání).

Oblast informací pro občany

- Brněnský nabídkový katalog volnočasových aktivit. Od roku 1997 je pravidelně vydáván katalog, který je určen všem školám, domovům mládeže a občanským sdružením. Za přispění prostředků z rozpočtu města Brna je tento katalog vydáván dodnes, v posledních letech i v digitální podobě na internetu.
- Vznikla místnost Preventivně informační skupiny Městského ředitelství Policie ČR a je plně funkčně vybavena. Z Projektu

programu prevence kriminality obdržela Policie ČR pro tuto místnost rovněž vybavení počítačovou technikou.

- Od roku 2002 z vlastních nákladů Městské policie Brno funguje MOBIDIK. Je to mobilní, didaktické a informační centrum, přestavěné z linkového autobusu a postupně dovybavované v rámci dílčích projektů programu prevence kriminality.
- Od podzimu roku 2004 je otevřena Preventivně informační místnost Městské policie Brno na frekventovaném místě v centru města.
- Policie ČR a Městská policie Brno vydávají řadu příruček a letáčků s upozorněním, sloužících občanům jako informace o trestné činnosti a jejích formách a typech a o možnostech ochrany a obrany. Část těchto tiskovin je určena speciálně dětem a mládeži.
- Policisté a strážníci působí ve školách i při dopravní výchově na třech dopravních hřištích.

Způsoby intervence

Nejčastějším způsobem intervence je ústavní výchova. Patří sem:

- diagnostické ústavy pro děti a mládež
- dětské výchovné ústavy
- dětské výchovné ústavy se zvýšenou výchovnou péčí
- výchovné ústavy pro mládež
- výchovné ústavy pro mládež se zvýšenou výchovnou péčí
- výchovné ústavy pro mládež s ochranným režimem
- výchovné ústavy pro mládež s léčebně-výchovnou péčí.

3. 5 Závěr

Kriminalitu lze chápat jako nejextrémnější článek sociální patologie. Její zdroje spočívají v oblasti sociální a situační. V souvislosti

s faktory sociálními hovoříme o možných příčinách a v souvislosti se situačními faktory o příležitostech.

Prevence kriminality je definována jako ofenzivní strategie boje s trestnou činností. (2:1). Cílem by mělo být vybudování kvalitního systému prevence kriminality. Jeho základním prvkem je prevence kriminality uskutečňovaná na místní úrovni. Preventivní programy se stávají součástí sociální a bezpečnostní politiky měst a obcí. Města zařazená Odborem prevence kriminality Ministerstva vnitra ČR do programů prevence kriminality zřizují funkce manažera programu prevence kriminality a v rozpočtech vyčleňují částky na prevenci.

Mezi základní prvky prevence kriminality dětí a mládeže patří rozšiřování nabídky volnočasových aktivit a také monitorování kriminality v rizikových lokalitách prostřednictvím kamerových systémů. Patří sem také ochrana osob před kriminalitou, zvyšování pocitu bezpečnosti a spolupráce institucí, které se výskytem kriminality zabývají.

Úspěšnost prevence kriminality se nedá změřit. Když například vznikne nízkoprahové zařízení pro děti z ulice, můžeme zjistit, kolik jich tam chodí a jak dlouho. Zjistit počet trestných činů, kterých se děti nedopustily, protože našly azyl, nelze. Hlavní výsledky se projeví až po mnoha letech. Někdy však může být účinek prevence okamžitý. Je to například u kamerových monitorovacích systémů, které se osvědčují v mnoha městech. Policie může díky těmto systémům přerušit trestný čin nebo přestupek hned v zárodku.

Závěr

Kriminalita dětí a mládeže je jev, který se v historii naší země objevuje již dlouho. Změnily se pouze typy trestných činů, profily pachatelů a sankce.

Kriminalitu se zřejmě nikdy nepodaří zcela vymýtit. Je však nutné se zaměřit především na účinnou výchovu mladé generace. Rodina a škola zůstanou i nadále základním prostředím, v němž k ní dochází. Základním výchovným prostředím je funkční rodina, kterou nelze ničím nahradit. Škole se zatím nedaří výchovnou funkci plně zabezpečit.

Hlavním cílem práce s mládeží by mělo být prostřednictvím sociální výchovy zajistit osobní rozvoj jedince. Je třeba naučit mladé lidi převzít osobní zodpovědnost za vlastní jednání. Měla by jim být nabídnuta možnost zapojit se do různých aktivit. Mladí lidé musí mít pocit, že jsou užiteční, cenění a že mají své určité kvality.

Hodnotový systém současného dospívajícího jedince se utváří ve složitých podmínkách. Společnost dává jedinci signály o možnosti jednat v rozporu s hodnotovým systémem společnosti. Stimuly, jimiž působí společnost na jedince, mají různý vliv na jeho hodnotový systém v závislosti na životní fázi. Rané období mladého člověka je negativně ovlivněno médii. Prostudovaná odborná literatura zcela jednoznačně označuje sdělovací prostředky jako nositele agresivity a násilí.

Velký význam má i prevence. Ta byla prováděna dokonce už v dřívějších dobách. Z literatury můžeme získat informace o tom, že určitá preventivní opatření byla již ve třicátých letech minulého století. Teprve koncem šedesátých let byla vypracována metoda situační prevence a od té doby jsou rozpracovány všechny základní oblasti prevence kriminality. Prevence směřuje do budoucna. Představuje ofenzivní strategii kontroly kriminality, jež spoléhá především na nerepresivní prostředky – na omezování motivů a příležitostí k páchání trestné činnosti.

Cílem prevence kriminality obecně by mělo zůstat snižování míry a závažnosti trestné činnosti na straně jedné a zvyšování bezpečnosti občanů na straně druhé. Kriminalitě je totiž lépe předcházet, než nadměrně užívat represivních opatření. Za prevenci by měla být odpovědná celá společnost. Preventivní programy a projekty musí být dlouhodobé, konkrétně zaměřené a koordinované, musí směřovat k subjektům v regionech a musí být přizpůsobeny situaci v místě.

Pro projekty na místní úrovni by mělo platit, že by měly odpovídat charakteru kriminality v místě. Současně by měly citlivě reagovat i na nejrůznější problémy v životě rodin, ve škole, ve skupinách vrstevníků apod. Měly by být provázané, koordinované, intenzivní a dlouhodobějšího charakteru.

Mělo by platit, že prevence, represe či další činnosti společnosti musí vycházet z reality, vzájemně se doplňovat a vytvořit organizačně životaschopnou koncepci prevence kriminality.

Důležitou roli mohou sehrát sdělovací prostředky. Mohou se podílet nejen na preventivně výchovné činnosti, ale i na činnosti informační. Působí totiž i tam, kam se jiný prostředek nedostane. Jejich síla a moc ovlivňovat veřejné mínění je neměřitelná.

Všeobecně platí, že v každé oblasti života naší společnosti je možné něco vylepšovat. Oblast kriminality však vyžaduje zásadní a systémové řešení. Celá společnost - ale i jednotlivci - musí být nastupující generaci vzorem. Měli bychom ji správně směřovat a také motivovat. Jen tak se zřejmě podaří kriminalitu eliminovat.

Resume

Základním cílem této práce je poukázat na problematiku kriminality dětí a mládeže v současné české společnosti.

V první části jsem se zabývala především příčinami a podmínkami pro vznik kriminality dětí a mládeže. Negativní vliv má na jedince především dysfunkční rodina. Zde chybí vzory a základní normy chování.

V druhé části jsem rozebrala současný stav kriminality dětí a mládeže. Nejčastěji je páchána kriminalita majetková. V důsledku negativního vlivu médií však narůstá agresivita dětí a mládeže

Těžištěm třetí kapitoly je prevence a možnosti řešení. Prevence je účinnější prostředek než represe. Preventivní programy se stávají součástí každého města. Jsou převážně zaměřeny na volnočasové aktivity mladé generace.

Při zpracování teoretických částí jsem vycházela z dostupné literatury zaměřené na problematiku kriminality mládeže, problematiku rodinné výchovy a vlivu prostředí na utváření osobnosti jedince.

Základním řešením kriminality dětí a mládeže je věnovat více pozornosti výchově. Platí to zejména v rodině, v níž zaměstnaní rodiče nemají na své děti čas a svůj nezájem o vlastní ratolest kompenzují zvýšeným kapesným. Ve škole zase záleží na přístupu pedagogů ke změnám v chování a prospěchu žáka.

Je velmi důležité sledovat volný čas dětí a mládeže. Mládež má tendenci se sdružovat, a tak vznikají spolky či party. Ne každá parta však musí znamenat počátek kriminální kariéry.

A N O T A C E

Tato bakalářská práce se zabývá kriminalitou dětí a mládeže v současné společnosti, příčinami vzniku kriminality a spouštěcími mechanismy. Pozornost je věnována vlivu médií, aktuálním typům trestné činnosti a zejména možnostem prevence.

This bachelor thesis deals with crime of children and youth in the present society, cause of rise and starting mechanisms. Attention is given to media's influence, present types of crime and especially to possibilities of prevent.

Klíčová slova: kriminalita, rodina, děti, mládež, vliv prostředí, volnočasové aktivity, prevence, výchova.

Key words: crime, family, children, youth, influens of environment, free - time activities, prevent, upbringing.

POUŽITÁ LITERATURA:

- 1) VLÁDA ČR. *Usnesení vlády ČR ze dne 6. října 1999 č. 1032 k Návrhu systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy*. Praha: Úřad vlády ČR, 1999.
- 2) VLÁDA ČR. *Usnesení vlády ČR ze dne 28. 4. 2004 č. 393. Strategie prevence kriminality na léta 2004 – 2007*. Praha: Úřad vlády ČR, 2004.
- 3) ANTIER, E. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2
- 4) ARTENBURN, S. BURNS, J. *Nebezpečné pády*. Brno: Nová naděje, 2002. ISBN 80-86077-04-7
- 5) GJURIČOVÁ, J. *Prevence se musí vyplatit*. Praha: Odbor prevence kriminality MV ČR, 1997.
- 6) GJURIČOVÁ, J. *Systém prevence kriminality v ČR*. Praha: Odbor prevence kriminality MV ČR, 1997.
- 7) HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- 8) JEDLIČKA, R. KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: 1998.
- 9) KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2002.
- 10) KRAUS, B. POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk – Prostředí – Výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- 11) KRÁLOVÁ, J. *Současné změny v práci sociálního kurátora mládeže*. In *Sociální patologie včera, dnes a zítra*. Praha: Masarykova česká sociologická společnost v Praze, 1995.
- 12) MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-901424-7-8.
- 13) MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2
- 14) MOŽNÝ, I. *Moderní rodina*. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-7029-018-8.

- 15) ROSENBAUMOVÁ, K. *Televizní sdělení a jejich potenciální negativní působení na diváka*. In Sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS. Praha: Masarykova česká sociologická společnost, 2003.
- 16) VEČERKA, K. et al. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Praha: 1997.
- 17) ZNOJLOVÁ, M. *Kriminalita mládeže – Bakalářská práce*. Brno: 1999.
- 18) *Informativní zpráva pro zasedání ZMB dne 24. 6. 2003*. Brno: Magistrát města Brna, 2003.
- 19) *Výjezdní zasedání Městské rady pro prevenci kriminality ve městě Brně – Materiálové podklady*. Brno: Koordinační centrum prevence kriminality v Brně, 2004.
- 19) *Výroční zpráva občanského sdružení Ratolest*. Brno: Občanské sdružení Ratolest Brno, 2000.
- 20) *Zpráva o kriminalitě mládeže v městě Brně*. Brno: Magistrát města Brna, 2003.
- 21) CIMICKÝ, J. *Jak ovlivňuje příliv agresivity z obrazovky a počítače duševní rozvoj a chování dětí*. In FIT pro život, březen 2004.
- 22) ŠAŠKOVÁ, V. *Rozhodování bývá těžké a odpovědné*. In Veřejná správa '99 č. 3. Praha: MV ČR, 1999.
- 23) GJURIČOVÁ, J. *Miluju průšvihy*. In Výběr Reader's Digest. Praha: Reader's Digest, srpen 2004.
- 24) KARÁSKOVÁ, I. *Malých násilníků ubylo, zato jsou brutálnější*. In MF DNES. Brno: MF DNES, 19. 1. 2005.
- 26) www.brno.cz
- 27) www.bleskove.centrum.cz
- 28) www.trestni.juristic.cz
- 29) www.detskaprava.cz

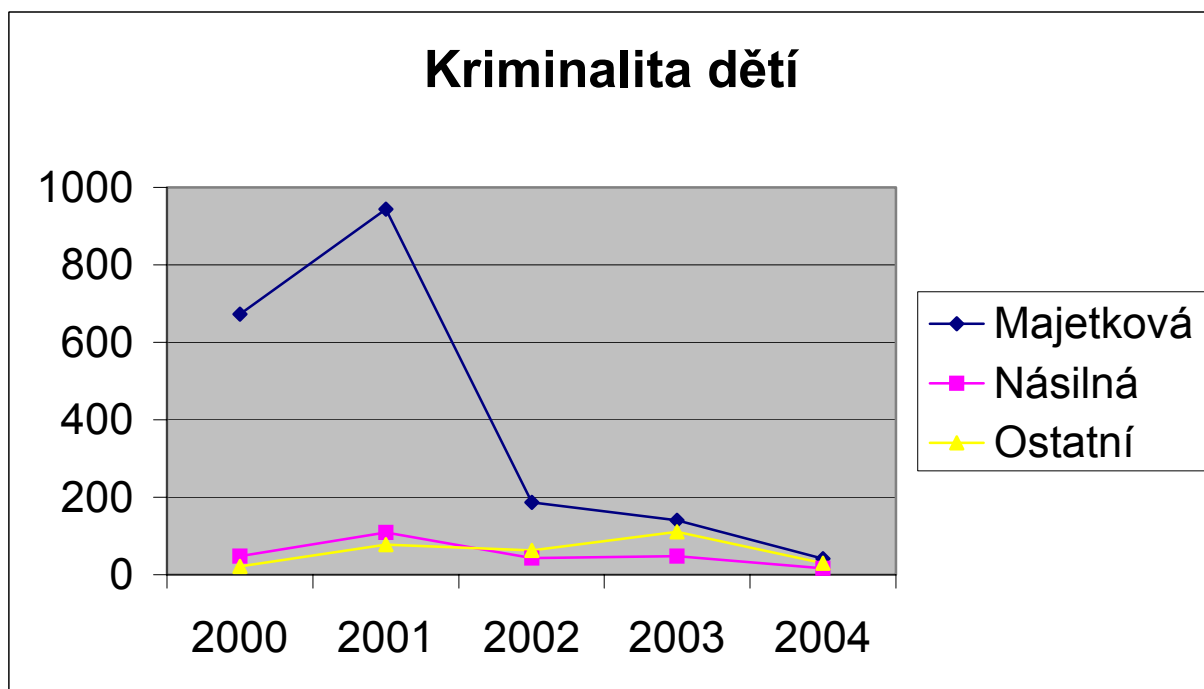
PŘÍLOHY

1. Kriminalita dětí v letech 2000 – 2004 v Brně
2. Kriminalita mládeže v letech 2000 – 2004 v Brně
3. Čas věnovaný mediálním aktivitám
4. Projekty sociální prevence a informace pro občany v Brně

Kriminalita dětí v letech 2000 – 2004 v Brně

Rok	2000	2001	2002	2003	2004
Majetková	673	944	186	141	42
Násilná	48	109	43	48	17
Ostatní	21	78	63	111	29
Celkem	769	1157	308	317	95

Ostatní kriminální činy (sprejerství, výtržnictví, požáry, šíření toxikomanie).

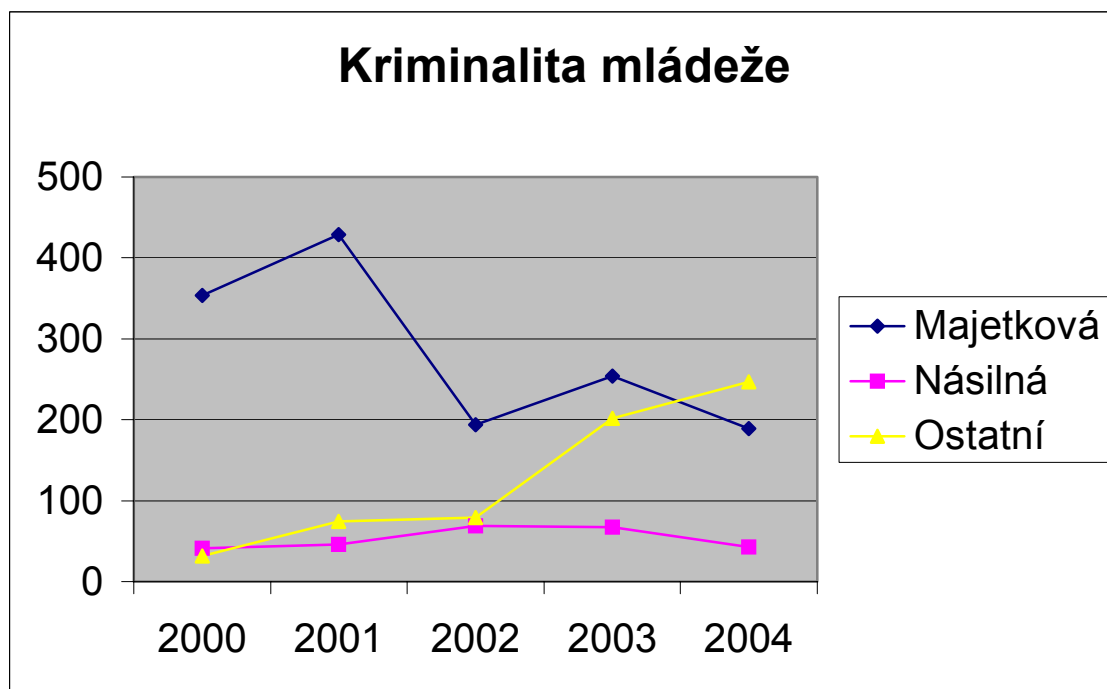

Pramen: materiály Městského ředitelství Policie ČR v Brně

Kriminalita mládeže v letech 2000 – 2004 v Brně

Rok	2000	2001	2002	2003	2004
Majetková	354	429	194	254	189
Násilná	41	46	69	67	43
Ostatní	32	74	79	202	247
Celkem	447	583	370	544	500

Ostatní kriminální činy (sprejerství, výtržnictví, požáry, šíření toxikomanie).

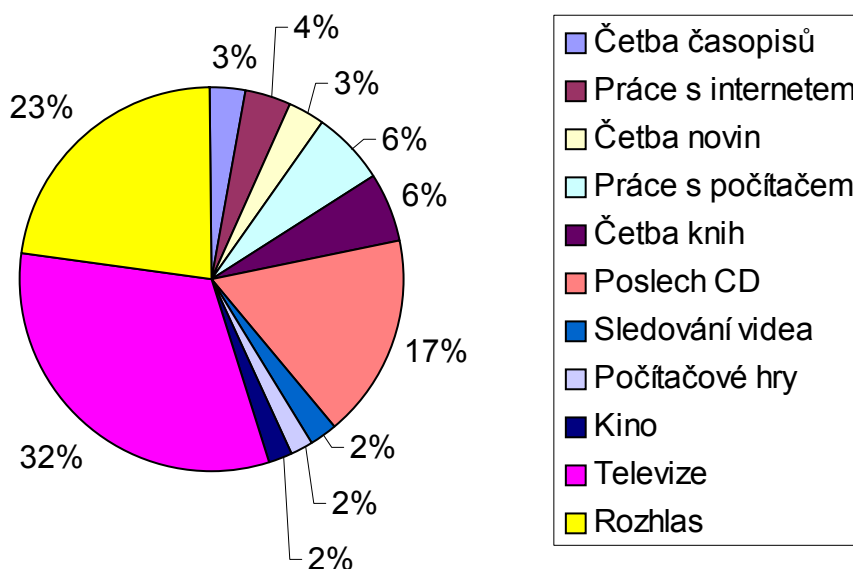

Pramen: materiály Městského ředitelství policie ČR v Brně

**Čas věnovaný mediálními aktivitám za týden u věkové skupiny
15 – 30 let**

Druh činnosti	%
Četba časopisů	3
Práce s internetem	4
Četba novin	3
Práce s počítačem	6
Četba knih	6
Poslech CD	17
Sledování videa	2
Počítačové hry	2
Kino	2
Televize	32
Rozhlas	23

**Čas věnovaný mediálními aktivitám za
týden, věková skupina 15 - 30 let**

Pramen: SAK, P. Saková, K. *Mládež na křižovatce. Sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace.* Praha: Svoboda servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2

Projekty sociální prevence a informace pro občany

- *Předkladatel:* Statutární město Brno, Magistrát města Brna, Odbor sociální péče, oddělení spolupráce a rozvoje.
Název projektu: Vzdělávání v problematice streetwork a práce s mládeží v nízkoprahových klubech – výcvik terénních sociálních pracovníků spojený s praxí.
- *Předkladatel:* Koordinační centrum prevence kriminality ve městě Brně
Název projektu: Sociologický průzkum vnímání pocitu bezpečnosti občany města Brna.
- *Předkladatel:* Statutární město Brno – Městská policie Brno
Název projektu: Projekt prevence kriminality Městské policie Brno pro rok 2005
Stručná charakteristika: Jeden projekt, sestávající ze 4 dílčích projektů
MOBIDIK – mobilní didaktické a informační centrum prevence kriminality
Informační materiály „Nenechávej osobní věci bez dozoru“
Materiální vybavení pro kroužek mladých ochránců veřejného pořádku v MČ Brno-Kohoutovice
Zabezpečení cen výhercům celoměstských projektů prevence kriminality se zaměřením na děti a mládež (branný a vědomostní závod „Železný Empík“, výtvarná a literární soutěž „Empík naděluje“, soutěž „Dopravní Empík“ apod.).

- *Předkladatel:* Koordinační centrum prevence kriminality ve městě Brně

Název projektu: Dataprojektor – dovybavení pracoviště KCPK

- *Předkladatel:* Zoologická zahrada města Brna, příspěvková organizace

Název projektu: Nízkoprahový klub pro mládež

- *Předkladatel:* Sdružení pěstounských rodin, občanské sdružení

Název projektu: Dům jistoty – Centrum volnočasových aktivit pro děti sociálně a zdravotně znevýhodněné a pro děti v náhradní rodinné péči

- *Předkladatel:* Městské ředitelství Policie ČR v Brně – Preventivně informační skupina

Název projektu: Muzeum policie

- *Předkladatel:* Salesiánské středisko mládeže – Dům dětí a mládeže Brno–Líšeň

Název projektu: Renovace prostoru tělocvičny

- *Předkladatel:* Teen Challenge, občanské sdružení

Název projektu: Psychologicko–sociální pomoc dysfunkčním rodinám s dětmi

- *Předkladatel:* Evropská asociace studentů práv ELSA, občanské sdružení

Název projektu: Dobrý program – účinná prevence kriminality

- *Předkladatel:* Salesiánské středisko mládeže, DDM, Žabovřesky

Název projektu: Správně usměrněná síla – dovybavení posilovny

- *Předkladatel:* PETROV –sdružení

Název projektu: Klub ASABEN

- *Předkladatel:* Ratolest Brno, občanské sdružení

Název projektu: Nízkoprahový klub Likusák

- *Předkladatel:* DROM, romské středisko

Název projektu: AKORD

Zdroj:

Materiálové podklady pro zasedání Městské rady pro prevenci kriminality v městě Brně konané ve dnech 10. – 11. 11. 2005, vydal Magistrát města Brna